

det vill säga vid utmärkandet af de unga män, hvilka Consistorium anser det önskvärdt att fästa vid universitetet, för att framdeles intaga ordinarie lärares platser vid detsamma.

Dessa äro fördelarne. Någon skada för universitetet och studierna deraf, att kandidater i fakultet tillåtas speciminera för docentur för mår jag icke förutse. Antages en sådan docent, är hans enda gifna belöning, rättigheten att räkna tjänsteår. Det står consistorium fritt, att föreslå honom till docentaryvode eller icke, att förordna honom att förestå ledig profession eller icke, öfverhufvud att hedra honom med något uppdrag eller icke. Rättigheten att föreläsa berättigar honom icke till någon vidare utmärkelse, utan det återstår honom, att såsom docent göra sig af en sådan förtjent genom utgifna skrifter eller hållna föreläsningar.

10

I medicinska fakulteten är förhållandet med licentiatexamen något annat, än i öfriga fakulteter. Der förutsätter denna examen icke blott medicinsk praktik, utan äfven studier i helt och hållet nya ämnen. En kandidat i denna fakultet kan således icke blifva docent i medicin eller kirurgi och så vidare. Men han kan erhålla *venia docendi* i Anatomi, Farmakologi, Fysiologi – och hvarför icke i Osteologi eller någon annan speciel del af de vetenskaper, som han för sin vetenskap studerat. Väl bortfaller här gagnet af föreläsandet i ett sådant ämne för stipendierna till licentiatexamen; men föreläsandet leder dock till sjelfständigare studium i de förberedande vetenskaperna, desto gagneligare om docenten har för afsigt, att fortfarande egna sig åt lärareverksamheten i desamma. Och i hvarje fall kvarstår nyttan deraf, att den blifvande akademiska läraren under sina förberedande studier icke öfver höfvan skuldsättes, åtminstone har möjligheten för sig att genom litterär- och lärare-verksamhet undvika en sådan skuldsättning, en fördel i medicinska fakulteten så mycket större, som i synnerhet i den universitets lärarne äro frestade att använda sin tid på en till stor del vetenskapligt betydelselös privatpraktik. I theologiska och Juridiska fakulteterna äro studieämnena för licentiatexamen föga skilda från dem i kandidatexamen; och förslaget kan derföre, hvad dessa fakulteter beträffar, samma skäl för sig, som ofvanföre, med hufvudsakligt afseende på förhållandet i de båda öfriga fakulteterna, blifvit anförde.

20

30

95 LECTIO PRÆCURSORIA

HUB, JVS handskriftssamling

40

«*lectio*» Præcursoria d«en» 18 April 1860. till Mag. Bolins: »Familjebegreppets utveckling till Reformationen».

Genomgår man filosofins historia förvånas man att finna familjens väsende i så ringa grad hafva utgjort föremål för den filosofiska undersökningen.

Man tillräknar det väl menliga forskningshågen i allmänhet som ett lyte, att vi hellre rigta vår blick på det aflägsnaste än på det närmaste, ja att människan hellre sysselsätter sin eftertanke med, hvad som aldrig kan begripas, som man säger, än med det, som ligger inom kretsen för hennes dagliga erfarenhet. Denna människans» håg, att söka fatta och begripa det högsta och aflägsnaste, tillhör dock så vetandets natur, att det vore tanklöst att med de tanklösa klandra densamma. Hvad förnuftigt skulle t. ex. kunna sägas om familjen, ifall

50

menskliga vetandet icke sökt hinna till begreppet om Gud, insigt i hans förhållande till skapelsen, i mensklighetens här af beroende bestämmelse, i hvad som med, med afseende på denna i den menskliga handlingen öfverhufvud är rätt, Bör vara. Man må gifva akt uppå, hvad i familjelifvet föregår, för att utreda hvari detta menskliga samhälls väsende består, så kommer man genom en sådan observation icke till något begrepp om detsamma. Man kan historiskt anföra: det har dermed hos skilda nationer på skilda tider förhållit sig så eller så. Men man kan hvarken inse, hvarföre allt detta, som utmärker familjelifvet framför djurens förbindelse, finnes, hvilken orsaken dertill är, eller 10 hvilket ändamål familjelifvet har. Detta är och måste öfverhufvud vara filosofins förfarande, att från allmänbegreppet utgå och att genom utvecklande af dess konsekvenser på en gång förklara det tillvarandes betydelse och bevisa sjelfva begreppets sanning.

Från den nyare tidens ingång leddes de Europeiska folkens medvetande först efterhand till fordran på ett erkännande af samhällslifvets och samhällsformernas berättigade tillvaro. Såsom historien lärar och äfven i det arbete, som i dag skall underkastas offentlig granskning, finnes framställt, hade de kristna folken blifvit så djupt gripna af den 20 nya läran om en försoning och om ett saligt lif bortom det jordiska, att detta senare, så att säga, försvann för deras blick i det oändligt ringa tidsmått, det utgör af evigheten. Men då den kristna läran äfven fordrar, att tron och försoningen redan i detta lif skall bära sin frukt i en kristlig vandel, så måste efterhand den tanken vakna, att de goda gerningarne, från slägte till slägte sammanlagda, skola bilda en verklighet, hvilken i sig sammanfattar dessa goda gerningars värde. Det kunde icke tillfredsställa, att den af Guds ande ledda handlingen skulle vara till endast som ett profstycke för sanningen i individens omvändelse; handlingen måste i sig sjelf och, såsom den gjorda gerning, 30 hvilken aldrig återvänder, i sina följder vara och förblifva denna gudomliga andes verk. Det menskliga lifvet öfverhufvud, historien, måste alltså, äfven utan afseende på det individuella själsståndets förhållande till de handlingar, af hvilkas kedja detta lif utgöres, i sig ega ett gudomligt berättigande. Låt vara, att denna den menskliga handlingens värld, sådan den är, är syndfull. Den måste dock, sådan den borde vara och sådan den ||om äfven blott delvis|| i den af kristendomens anda styrda handlingen var, erkännas i sitt begrepp vara Guds andes verk.

Obestridligt är, att bekantskapen med de Gamles historia vetenskap och litteratur, att restorationen, »renaissancen», hufvudsakligen bidrog att bringa detta medvetande till klarhet inom vetenskapen. Den förde denna bekantskap till en jämförelse mellan samhällsskicket, hos Greker och Romare, och det dåvarande vid medeltidens utgång, till en jämförelse mellan det goda samvete, hvarmed antikens män hängåfvo sig åt sträfvet för det allmänna, och det skygga väsende, hvarmed detta måste ske från den kristna trons standpunkt, sådan den dittills gällt för den rigtiga. Man förvånas öfver sedeslösheten vid medeltidens slut, öfver den ränkfullhet och grymhet, ja den uppenbara nedrighet, för hvilken politiken dåförtiden och ännu långt öfver den nyare 40 historiens begynnelse utmärkte sig. Man finner en förklaring öfver denna politik i medeltidsinstitutionernas sönderfallande, i allmänhet i det nödvändigtblifna enväldets strid mot mångväldet. Men förhållandet har sin, rot i den tidens medvetande, såsom praktiken öfverhufvud i teorin. Sedeslösheten inom klostermurarne förklaras ur den falska åsigten af celibatets förtjenst och ur det på den grundade onaturliga tvånget. Nå väl! hela samhällslifvet hade varit utestängdt genom en 50

sådan mur. Det var i teorin en oberättigad företeelse, som icke hörde Guds rike till. Samhället skulle vara blott en förgänglig nödfalls anstalt – och det blef detta. Verksamheten för detsamma skulle vara ohelig – den blef så. Menniskan skulle icke i den söka ett godt samvete – hvad under, att hon, af historiens makt tvungen att lefva deri, belastade sig med syndaskuld och sökte försoningen hos kyrkan. Huru annorlunda tedde sig icke detta för antikens statsmän. De behöfde för sin samvetso icke annat, än medvetandet, att hafva lefvat för det allmänna och inskrifvit sina namn i sitt fäderneslands historia.

När nu medvetandet om människans förhållande till samhällslifvet och historien antog en annan form, rättare blott en annan rigtning, dröjde det dock länge, förrän inom vetenskapen familjelifvets betydelse ens kom till tals. Att det tidigare skedde i kyrkans lära, har sin grund deri, att denna form af menskligt samlif med makten af ett natur tvång tränger sig på individen. Det står mera i den enskildes fria val, huru vidt han vill utsträcka sina behof och deras tillfredsställande och härjemte sin beröring med andra i det medborgerliga samhällslifvet. Han står i ett än godtyckligare förhållande till staten; ty han behöfver blott underkasta sig, lemnande patriotismens möda och ära åt dem, som af dessa lockas. Men äktenskap och barnavård är naturnödvändighet för släktets uppehållande – och båda äro grundade i naturdriften. Det religiösa medvetandet måste därför främst känna behofvet att försona sig med denna samhällsform, såsom det tidigare och för samma orsakers skuld främst mot den rigtat sitt sträfvande att aflägsna det jordiska och fly det syndfulla i handlingens verld. Utan fara för misstag kan det också yrkas: att Luther, aldrig skulle använt så mycken tankens och forskningens möda på familjelifvets rättfärdigande ur kristen domens lära, om han icke individuelt af detta rättfärdigande haft behof, såsom en människa med oförderfvad känsla och särskildt såsom i strid med denna en katolsk andlig.

Inom vetenskapen måste förhållandet vara ett annat. Såsom tidigare nämndes, måste här uppfattningen utgå ur allmänbegreppet. För vetenskapen står familjen icke isolerad från samhällslifvet öfverhufvud. Den kan icke rättfärdiga det förra, utan att förut hafva bevisat det senares berättigande; och detta åter beror af bestämmandet öfver, hvad i den menskliga handlingen i och för sig är Rätt. Filosofins ställning är nu också i fråga om detta bestämmande en annan än det religiösa medvetandets. Det senare har en fast utgångspunkt i den gifna läran, i det uppenbarade gudomliga ordet, som i och för sig gäller. Filosofin måste deremot sjelf fastställa och genom förnuftig insigt rättfärdiga sin utgångspunkt, principen, begreppet – här det Rättas begrepp.

Derföre finna vi, att vid den nyare tidens början den filosofiska undersökningen rör sig på Ethikens traditionela gebit, sysselsättande sig med läran om de allmänt menskliga pligterna. Uppmärksamhet förtjenar det, huru för de på detta fält mest framstående från denna tid, såsom hos den berömda Montaigne, samhällslifvet framstår såsom ett hinder för den rena pligtutöfningen. De försök, som skedde, att gifva samhällsläran en vetenskaplig grund äro i öfverensstämmelse härmed för det mesta rigtade mot det i samhället bestående, en opposition mot det historiskt gifna. Förklaringen är visserligen lätt. Samhällsskicket – det nya enväldet och i motsats deremot bekantskapen med den antika republikanska statsinrättningen måste framdrifva denna opposition. Den länge såsom auktoritet framstående Bodinus (Jean Bodin † 1596) är också snart sagdt den ende, som positivt sökte || »La Republique» || utreda statens förnuftiga betydelse Och det är med stort skäl han såsom

ett framsteg framom Aristoteles, hvilken säger staten vara ett samfund »af individer», framhåller sin lära att staten är ett samfund »af familjer».

Först i 17:e seklet vinner samhällsläran en fast grund bland de filosofiska disciplinerna. Nära samtidigt uppträda i England *Thomas Hobbes* ||Och i Holland *H. Grotius*. Hobbes' skrift »De Cive» utkom 1742 – samma år som *Hugo Grotius*, utgaf 2:a upplagan af sitt berömda verk »De jure belli & pacis».

Hufvuduppgiften för båda dessa tänkare var den, att ådagalägga samhällslifvets förnuftiga nödvändighet. Båda fördes dervid tillbaka till en undersökning öfver det Rätta – icke mera blott det rätta såsom individens pligt, utan det rätta såsom allmänt menlig rätt tillämpad på och förverkligad i samhällsinstitutionerna och i staternas internationela förhållanden.

Från denna tid ser man samhällsläran utvidgas äfven, med läran om familjen. Men då ännu icke läran om staten såsom sådan, om det politiska lifvet och de politiska institutionerna, särskildes från läran om de medborgerliga lagarne och den medborgerliga verksamheten inom korporationen och kommunen, så saknades ännu klar uppfattning af familjelifvets förhållande till samhällslifvet i öfrigt. Man undersökte, hvad i familjelifvet är det rätta, hvad i den medborgerliga lagen, i de politiska institutionerna, i staternas förhållande till hvarandra bör såsom rätt erkännas och förverkligas. Den praktiska filosofin hade nu utom Moralen en den nyare tiden ensam tillhörande disciplin, Naturrätten, dertill Samhällsläran och Folkrätten.

Men denna undersökning måste efterhand föra till den insigt, att samhällslifvet företer en det rättas verklighet, hvilken som sådan icke kan ur den abstrakta rätten härledas. Denna insigt bröt sig sin bana först i betraktandet af de medborgerliga lagarne – och *Montesquieu's* arbete »De l'Esprit des Loix», som utkom ett sekel efter Grotii (1748) gör häri epok. Hvad man redan hos *Bodinus* finner antydt, det utvecklade *Montesquieu* till full klarhet, att nemligen rättsmedvetandet hos nationerna skapar seden och ur den lagen. Redan han använde detta betraktelsesätt äfven på familjelifvet. Det var den nyare Tyska filosofin förbehållet, att uppvisa grunden härtill och att fatta det Sedliga såsom det Rättas verklighet i nationernas historiska lif.

Först ur denna synpunkt kunde äfven familjens sammanhang med samhällslifvet i öfrigt begripas. Familjen blef det samhälle, i hvilket den nationela seden, sådan den af fäderna ärfves, bevaras, men äfven från generation till generation utvecklas, för att ur denna härd utgå i den medborgerliga samhällsinrättningen i lagarne och institutionerna – samt i nationernas politiska verksamhet bestämma mensklighetens allmänna utveckling.

Denna högre uppfattning af familjens betydelse representeras i den Tyska filosofin förnämligast af *Fichte*, *Schleiermacher* och *Hegel*. I de Europeiska folkens vetenskap öfverhufvud framstår den såsom erkänd i det moderna historiska betraktelsesättet, i hvilket de politiska tilldragelserna föres tillbaka såsom till sin grund till nationernas allmänna intellektuela bildning och sed, hvilka erkännas i familjelifvets sedlighet hafva sin källa; hvarföre ingen numera tvekar att i familjelifvets sedlighet se den säkraste borgen för ett folks fortsatta historiska tillvaro